

عنوان نشست: آسیب‌شناسی محتوایی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد رشته‌های زبان و ادبیات عربی، فارسی و انگلیسی دانشگاه‌های تهران در سال ۱۳۹۵

شناسنامه نشست:	
واحد برگزارکننده نشست:	دانشکده ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی
مسئول نشست:	دکتر زهره قربانی مادوانی (عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)
تاریخ برگزاری نشست:	۱۳۹۸/۰۹/۰۲
اعضای هیأت علمی:	دکتر فاطمه پرهام (عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی)، دکتر سمیه آقابابائی (پژوهشگر)
نمایندگان دستگاه‌های اجرایی مرتبط:	دکتر سیروس علیدوستی (رئیس پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران)
مسأله محوری نشست:	آسیب‌شناسی ساختاری و محتوایی پایان‌نامه‌ها و بررسی کاربست نتایج آن‌ها
سازمان‌های هدف توصیه سیاستی:	دفتر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری امور پژوهشی وزارت علوم، پژوهشکده مطالعات فناوری ریاست جمهوری، سازمان سنجش آموزش کشور

مقدمه:

یکی از نواقص و مشکلات مهم و اساسی موجود در پژوهش‌های ادبی به‌صورت پایان‌نامه در اکثر دانشگاه‌های کشور، عدم پرداختن به اصول روش تحقیق، کاربست صحیح و علمی روش تحقیق، عدم استفاده از زبان علم، عدم کاربردی بودن آن‌ها و موارد دیگر است. پژوهشگران در پژوهش‌های ادبی همچون پژوهش‌های سایر علوم باید با کاربست اصول روش تحقیق به‌صورت دقیق، کیفیت و اعتبار آثار علمی را ارتقا بخشند و یافته‌های پژوهش‌ها را عینی و آزمون‌پذیر کنند. در این راستا نشست مورد بحث به بررسی کمیت و کیفیت نواقص روش‌شناختی در پژوهش‌های ادبی شامل پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی ارشد در سطح تهران در یک دهه اخیر می‌پردازد. بدین منظور، به اصول کلی و جامع روش تحقیق، ویژگی‌های

زبان علم و دیگر موارد در علوم مختلف انسانی اشاره شد. در ادامه بر اساس معیارهای برآمده به مطالعه‌ی پژوهش‌های ادبی پرداخته شد تا از خلال این بررسی‌ها بتوان اصول روش‌شناختی علمی و زبان علمی را با تأکید بر رشته‌ی زبان و ادبیات عربی، فارسی و انگلیسی مطرح کرد.

اهداف نشست:

هدف از این نشست آسیب‌شناسی محتوایی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد سال ۱۳۹۵ در رشته‌های زبان و ادبیات عربی و زبان و ادبیات فارسی و انگلیسی در دانشگاه‌هایی برجسته علوم انسانی چون دانشگاه تهران، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشگاه شهید بهشتی، دانشگاه الزهراء و دانشگاه تربیت مدرس است. رعایت اصول پایان‌نامه‌نویسی چون اصول روش تحقیق و روش محتوا در پژوهش‌های علمی هر شاخه علمی‌ای از ضروریات پژوهش است؛ اما بسیاری از پژوهش‌های علمی، با آن‌که گاه هزینه‌های بسیار مادی و زمانی برای آن‌ها صرف می‌شود، به سبب رعایت نکردن این اصول، خصوصاً اصول محتوایی و کاربردی اعتبار خود را از دست می‌دهند و هیچ‌گونه کاربرد و کارکرد علمی برای جامعه ندارند. بررسی آسیب‌شناسانه محتوای پایان‌نامه‌ها، بر اساس آثاری که درباره محتوای متون علمی و اصول روش تحقیق تدوین شده‌اند، موجب توجه بیشتر پژوهش‌گران به این نقص در پژوهش‌های علمی و نتیجتاً کاسته شدن این نقص‌ها و معتبر شدن پژوهش‌ها و کاربردی‌تر شدن آن‌ها می‌شود. به علاوه، در خلال این پژوهش و نشست اصول کلی محتوایی و روش‌های علمی پایان‌نامه‌نویسی استخراج می‌شود که می‌تواند الگو و راهنمایی برای نوشتن پایان‌نامه‌ها و همچنین داوری پژوهش‌های علمی‌ای از این قسم باشد و رفته‌رفته کیفیت و اعتبار این آثار علمی را ارتقا بخشد. گستردگی و تنوع شیوه‌های پایان‌نامه‌نویسی چه به لحاظ محتوا و چه به لحاظ ساختار صورتی سبب نوعی بی‌نظمی در روش نگارش پایان‌نامه شده است. بدین ترتیب گروه بسیاری از پژوهشگران بدون توجه به موضوع، اهداف و دامنه‌ی هر پژوهش، آن‌ها را به صورتی دلخواه و غیر روشمند و غیر کاربردی انجام می‌دهند؛ بنابراین استخراج روش علمی و محتوای علمی و کاربردی در پژوهش‌های پایان‌نامه‌نویسی سبب سازمان‌دهی به مراحل کار و محتوای کار

می‌شود. در کنار هدف اصلی، اهداف فرعی‌ای مانند ارائه‌ی راهکارهایی عملی برای کاستن نقص‌های محتوایی در پژوهش‌های پایان‌نامه‌ای، شناسایی نیازهای مرتبط موجود در جامعه با پایان‌نامه‌های رشته‌های مورد بررسی در پژوهش، دنبال می‌شود. در نهایت هدف از برگزاری این نشست بیان نقص‌های محتوایی پایان‌نامه‌ی مورد بررسی، ارائه‌ی راه‌حل و راه‌کارهای علمی برای رفع این مشکلات، نیازسنجی رشته‌های نامبرده و بررسی و تحلیل ارتباط میان نیازهای موجود در جامعه با پایان‌نامه‌های رشته‌های مذکور است.

محورهای اصلی و تخصصی نشست:

در این نشست محورهای مختلفی مورد بررسی و نقد قرار گرفت که عبارت‌اند از:

۱. بررسی و نقد نقص‌های محتوایی موجود در پایان‌نامه‌ها
۲. بررسی و نقد نقص‌های ساختاری موجود در پایان‌نامه‌ها
۳. بررسی اصول روش تحقیق و کاربرست آن‌ها در پایان‌نامه‌ها
۴. بررسی کاربرست نتایج حاصل از پایان‌نامه‌ها در سازمان‌های مرتبط با رشته‌های مورد بررسی در جامعه
۵. تأثیر عوامل دانشگاهی چون قوانین و مقررات، اساتید و غیره در کیفیت پایان‌نامه‌ها
۶. کمیت و کیفیت گرایی در پایان‌نامه‌ها

ذکر چالش‌ها و مشکلات:

بر اساس بررسی‌های انجام شده و سخنرانی اساتید و گفتگوی آن‌ها با حضار در نشست، چالش‌ها و مشکلات پایان‌نامه در موارد زیر خلاصه می‌گردد:

۱. شناسنامه نشست: کاربردی نبودن موضوعات پژوهش شده: این مشکل که غالب پژوهش‌های ادبی را در برمی‌گیرد بدین معنی است که هیچ نهاد و سازمان کشوری نمی‌تواند از یافته‌های این پژوهش‌ها استفاده کند. درواقع این مسأله سبب می‌شود پژوهش‌های انجام شده بدون فایده تنها به‌عنوان یک پیشینه ذخیره شوند.

۲. **عدم استفاده‌ی صحیح از روش تحقیق:** بر اساس روش تحقیق در علوم انسانی بسیاری از پژوهش‌های ادبی اصول و معیارهای روش تحقیق را به‌درستی به کار نبسته‌اند؛ یعنی نحوه‌ی نمونه‌گیری، انتخاب روش تحقیق، روش تحلیل داده‌ها و نوع استفاده از نظریه‌ها با مشکلات اساسی روبه‌رو است و بسیاری از پژوهشگران در استفاده از اصول و معیارهای روش تحقیق، مسیر نادرستی را طی کرده‌اند.
۳. **اشکال در کار بست زبان علم در پژوهش‌ها:** هر پژوهش ادبی همچون پژوهش‌های تجربی دیگر باید گونه‌ای از زبان را به کار بگیرند که یافته‌های پژوهش را عینی و آزمون‌پذیر کنند. از این دیدگاه پژوهش‌های بررسی‌شده در زمینه‌ی کاربرد زبان علم، اصطلاح-سازی‌ها و واژه‌گزینی‌ها، رسم‌الخط همخوان با معیارهای زبان علم ایرادها اساسی بسیاری داشتند. در واقع در این آثار از زبان ادبی و صناعات ادبی بسیار استفاده شده است که سبب دور شدن پژوهش‌ها از زبان علم و وارد شدن آن به عرصه‌ی خیال و ادبیات شده است.
۴. **داشتن مخاطبان بسیار محدود:** مقصود از این ایراد آن است که مخاطبان پژوهش‌های ادبی فقط گروهی محدود از متخصصان است؛ بدین معنی که این پژوهش‌ها به گونه‌ای است که رجوع بسیاری از متخصصان صرفاً برای تدوین پیشینه‌ی پژوهش است و از یافته‌های آن‌ها بهره‌ای نمی‌برند. به علاوه حتی اگر تعداد زیادی از متخصصان ادبیات بتوانند از یافته‌های پژوهشی استفاده کنند این یافته‌ها صرفاً در محدوده‌ی تخصصی رشته‌های مذکور مفید است و متخصصان رشته‌های دیگر چنان‌که در مطالعات میان‌رشته‌ای باید باشد نمی‌توانند از یافته‌های این پژوهش‌ها بهره‌ای ببرند. علاوه بر این یافته‌های این پژوهش‌ها نه تنها برای علاقه‌مندان غیردانشگاهی که حتی برای دانشجویان کارشناسی و دکتری نیز مفید نیستند.
۵. **تکراری بودن موضوعات پژوهش‌ها:** در برخی موارد موضوعات انجام شده در یک حیطه قرار می‌گیرند و این بدان معنی است که چندین پژوهش‌گر درباره‌ی یک موضوع با اندکی تمایز که این تفاوت اهمیت چندانی ندارد به پژوهش پرداخته‌اند.

۶. **پایین بودن اعتبار و ارزش علمی:** منظور از این مشکل آن است که پژوهش‌های صورت گرفته به لحاظ دانش تخصصی چندان ارزش علمی ندارند و نمی‌توان بسیاری از موضوعات مورد پژوهش را تحت عنوان پژوهش علمی گنجانند. در واقع اهداف، فرضیه‌ها و مهم‌تر از هر چیز مسأله‌ی پژوهش‌ها به لحاظ علمی اعتبار ندارند.
۷. **عدم توجه به مسائل و دغدغه‌های مرتبط با جامعه:** هر پژوهشگری موظف است با پژوهش خود مسأله، دغدغه یا موضوعی از جامعه را نقد و بررسی کند. این ویژگی در جامعه سبب رشد علمی و فرهنگی آن جامعه خواهد شد. متأسفانه بسیاری از پژوهش‌های ادبی انجام شده به مسائل و دغدغه‌های روز و مطرح جامعه بی‌توجه بوده‌اند.
۸. **ارزیابی نادرست اساتید:** در ارزیابی کمی پایان‌نامه‌ها، اساتید اغلب تمایز بسیار اندکی میان پژوهش باکیفیت و پژوهش بی‌کیفیت قائل می‌شوند که تأثیر مخرب قابل توجهی بر انگیزه دانشجویان پرتلاش دارد و برای دانشجویان ضعیف و کم‌کار فرصتی مغتنم ایجاد می‌کند.
۹. **حق الزحمه ضعیف راهنمایی و مشاوره:** پایین بودن حق الزحمه راهنمایی و مشاوره پایان‌نامه کارشناسی ارشد و رساله دکتری سبب شده است که برخی از اساتید با در نظر گرفتن بعد اقتصادی پایان‌نامه احساس مسئولیت تخصصی چندان نسبت به پژوهش‌های پایان‌نامه‌ای نداشته باشند.
۱۰. **مسئول نبودن اساتید در قبال اعتبار علمی پژوهش‌ها:** اساتید اعتبار علمی خود را از اعتبار پایان‌نامه یا رساله‌ای که هدایت می‌کنند جدا می‌دانند و بدین وسیله نسبت به تمامی اشکالات بنیادین یا نگارشی پایان‌نامه یا رساله از خود سلب مسئولیت می‌کنند.
۱۱. **مطالعه نشدن تمام بخش‌های پایان‌نامه و رساله توسط اساتید:** عدم مطالعه پایان‌نامه یا رساله توسط اساتید و اطلاع دانشجویان از این امر راه را برای سرقت علمی-ادبی دانشجویان هموار می‌سازد. همچنین، در مواردی که سرقت علمی-ادبی شناسایی می‌شود معمولاً برخورد جدی و پیگیری از سوی اساتید اتفاق نمی‌افتد.

۱۲. **دیدگاه منفی اساتید:** نقد غیر سازنده و دیدگاه منفی اساتید نسبت به پایان‌نامه‌های پیشین که متأثر از تجربیات گذشته است، امید دانشجویان را نسبت به نگارش پایان‌نامه‌ای ارزشمند از بین می‌برد.

۱۳. **بی‌انگیزه بودن دانشجویان در انجام پایان‌نامه:** بسیاری از دانشجویان این رشته به سبب کاربردی نبودن موضوعات پایان‌نامه‌ها رغبت چندانی به انجام آن ندارند و به همین سبب یا آن را بدون دقت علمی و در برخی موارد با سرقت علمی انجام می‌دهند و یا در کل انجام آن را با پرداخت هزینه‌ای به دیگری محول می‌کنند.

۱۴. **کاهش ارزش ذاتی پژوهش‌ها:** ارزش ذاتی پژوهش در نظر دانشجویان کارشناسی ارشد کاهش پیدا کرده است و لذا نگارش پایان‌نامه صرفاً زمانی برای دانشجویان کارشناسی ارشد فعالیتی ارزشمند تلقی می‌شود که پلی برای رسیدن به مقطع دکتری باشد و دانشجویانی که قصد ادامه تحصیل در دوره دکتری ندارند تدوین پایان‌نامه را فعالیتی زمان‌بر و بی‌حاصل می‌دانند.

۱۵. **عدم تناسب تعداد دانشجو به استاد:** این مشکل در مقطع کارشناسی ارشد سبب می‌شود اساتید بیش از ظرفیت منطقی خود ملزم به هدایت پایان‌نامه شوند که همفکری نکردن با دانشجو، مطالعه نکردن پایان‌نامه و عدم شناسایی موارد سرقت علمی-ادبی از پیامدهای آن است.

۱۶. **ناکارآمدی نرم‌افزارهای سرقت ادبی:** نرم‌افزارها و برنامه‌های شناسایی سرقت علمی-ادبی در دسترس اساتید غالباً ناکارآمدند و فرایند تشخیص سرقت علمی را در عمل تسهیل نمی‌کنند.

۱۷. **دقیق نبودن در سنجش تازگی و اصالت موضوع پژوهش:** سنجش تازگی و اصالت موضوع پژوهش در زمانی انجام می‌شود که دانشجو پس از تلاش فراوان فردی و با کمک گرفتن از اساتید به موضوعی علاقه‌مند شده است و در آن حوزه مطالعه کرده است و طرح نامه (پروپوزال) خود را تدوین کرده است و در این مرحله، دست کشیدن از موضوع برای دانشجو چالش‌های بسیاری ایجاد می‌کند. لذا با تغییر صوری واژگان تلاش می‌کند تا

عنوان خود را از پژوهش‌های مشابه پیشین متمایز جلوه دهد، حال آن‌که در عمل همان پژوهش تکراری انجام خواهد شد.

۱۸. **عدم پرداخت به موقع حق الزحمه اساتید:** پرداختن به موقع حق الزحمه راهنمایی، مشاوره و داوری پایان‌نامه و رساله، انگیزه اساتید را برای صرف وقت و انرژی در این حوزه کاهش می‌دهد.

۱۹. **رواج بی‌اخلاقی در اجتماع و عدم برخورد قانون با بی‌اخلاقی:** این مشکل انگیزه دانشجویان را برای انجام پژوهشی واقعی و صادقانه از بین می‌برد و سرقت علمی-ادبی را امری عادی جلوه می‌دهد.

۲۰. **عدم برخورد مسئولین با فروش علنی پایان‌نامه و رساله:** برخورد نکردن مسئولین با تاجران پایان‌نامه و رساله در بازار کتاب و وبگاه‌ها، تدوین پایان‌نامه را در نگاه دانشجویان به کاری عبث و بی‌حاصل مبدل می‌سازد و انگیزه آن‌ها را به شدت کاهش می‌دهد.

۲۱. **نبود امکانات رفاهی برای انجام پژوهش:** تمدید سنوات دانشجویانی که صرفاً واحد پایان‌نامه دارند معمولاً با محرومیت از خوابگاه و غذا همراه است که خود بدین معنی است که دانشگاه سنواتی را که دانشجو صرفاً به نگارش پایان‌نامه اشتغال دارد و در حقیقت پایان‌نامه را، به رسمیت نمی‌شناسد.

۲۲. **پرداخت جریمه بابت تأخیر در دفاع:** تغییر ناگهانی سیاست‌های دانشگاه نسبت به جریمه نقدی و تعداد سنوات مجاز ادامه تحصیل در مقطع کارشناسی ارشد و دکتری و تعمیم قوانین تغییر یافته به دانشجویان غیرمشمول دانشجویان را تحت فشار روانی قرار می‌دهد که به نوبه خود بر کیفیت پایان‌نامه تأثیرگذار است.

۲۳. **ترویج روحیه ناامیدی در جامعه:** این نگاه احساس ارزشمندی پژوهش را در نگاه اساتید و دانشجویان کاهش داده است.

توصیه‌های سیاستی:

۱. ایجاد نهادی در دانشگاه‌ها مرتبط با نهادهای خارج از دانشگاه: باید در هر دانشگاه نهادی شکل گیرد که نیازهای نهادهای خارج از دانشگاه را شناسایی کند و اولویت‌های پژوهشی این نهادها را به دانشجویان رشته‌ها اعلام کند و با حمایت‌های مالی نهادها دانشجویان به انتخاب موضوعات پیشنهادی ترغیب شوند تا تخصص آن‌ها به صورت مستقیم در جامعه مورد استفاده قرار گیرد.
۲. آموزش روش تحقیق به دانشجویان در مقاطع مختلف دانشگاه‌ها: واحدهای روش تحقیق عمدتاً به مرجع‌شناسی اختصاص دارد و همین مسأله سبب شده است که دانشجویان به میزان لازم با روش تحقیق آشنا نباشند و در نتیجه پژوهش‌های انجام شده در بخش‌های مختلف اشکالات روش‌شناختی داشته باشند؛ بنابراین باید واحدهایی به صورت اختصاصی به آموزش روش تحقیق در نگارش پایان‌نامه در مقاطع مختلف تحصیلی در نظر گرفته شود.
۳. آموزش مبانی پژوهش میان‌رشته‌ای: برای آنکه گستره‌ی مخاطبان پایان‌نامه‌ها وسیع‌تر شود و این پژوهش‌ها از انزوای خارج شوند دانشجویان باید از منظری میان‌رشته‌ای به مطالعه‌ی پیردازند.
۴. وجود ناظر و نظارت آن: از زمان تصویب پایان‌نامه تا پایان آن باید ناظری از نهادهای بیرون از دانشگاه مرتبط با تخصص و رشته برای نظارت بر نحوه‌ی انجام کار دانشجوی و راهنما باشد. نظارت این ناظر در کنار اساتید راهنما و مشاور می‌تواند سبب انجام دقیق پایان‌نامه شود و از مشکلات و ایرادهای موجود چون نوشته شدن پایان‌نامه توسط فردی غیر از دانشجوی، مسیر نادرست، غیرعلمی و غیرقانونی آن و غیره تا حد زیادی جلوگیری کند.
۵. برگزاری کارگاه‌های تخصصی برای دست‌یابی به موضوعات جدید: در طول دوران تحصیلی دانشجوی، باید کارگاه‌های تخصصی از دیگر رشته‌های مرتبط با رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی توسط اساتید این رشته‌ها چون روانشناسی، علوم اجتماعی، مطالعات فرهنگی، فلسفه و فقه، زبانشناسی و دیگر رشته‌ها به صورت مداوم برگزار شود و

دانشجویان و اساتید گروه زبان و ادبیات فارسی برای شرکت در این کارگاه‌ها مورد حمایت و تشویق قرار بگیرند. این روش سبب تبادل اطلاعات، یافتن موضوعات نو و کاربردی شدن تحقیقات می‌شود.

۶. **حمایت مالی نهادهای خارج از دانشگاه در کنار حمایت مالی دانشگاه از پایان‌نامه:** اگر دانشجو بتواند مطابق با اولویت‌های پژوهشی دانشگاه و نهادهای خارج از دانشگاه پایان‌نامه‌ای را به نحو احسن انجام دهد و مورد حمایت مالی هر دو موسسه قرار بگیرد می‌تواند سبب ایجاد انگیزه و ترغیب آن در انجام موضوعی مناسب و کاربردی شود.

۷. **ایجاد شغل برای دانشجویان:** دانشگاه می‌تواند با همکاری و انعقاد قرارداد با موسسه‌ها و نهادهای بیرون از دانشگاه متناسب با رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی برای دانشجویان فارغ‌التحصیل برتر شغلی را تدارک ببیند. اولویت می‌تواند با دانشجویانی باشد که پایان‌نامه‌ای مناسب‌تر، علمی‌تر و کاربردی‌تری را در قیاس با دیگر دانشجویان انجام داده‌اند.

۸. **اعلام ظرفیت مناسب از سوی سازمان سنجش:** به‌منظور کنترل فشار کاری بر اساتید و در نتیجه افزایش بهره‌وری آن‌ها و نیز بهره‌مندی هرچه بیشتر دانشجویان از همفکری اساتید راهنما و مشاور در فرایند نگارش پایان‌نامه، توصیه می‌شود سازمان سنجش آموزش کشور در هنگام اعلام ظرفیت رشته/گرایش‌های مختلف در دانشگاه‌ها، تناسب تعداد دانشجو به استاد را، با توجه به تعداد اساتید فعال در هر مقطع تحصیلی، در نظر بگیرد.

۹. **افزودن ارزیابی پژوهشی به نظام ارزیابی اساتید:** از آنجا که بسیاری از اساتید اعتبار علمی خود را از اعتبار علمی پایان‌نامه‌ای که مسئولیت آن را به عهده دارند جدا می‌دانند، توصیه می‌شود در نظام ارزیابی اساتید، علاوه بر ارزیابی آموزشی از نگاه دانشجویان، ارزیابی پژوهشی نیز اضافه شود؛ یعنی از یک سو با افزودن بندهایی به فرم‌های ارزیابی، دانشجویان به میزان همراهی و همکاری اساتید در فرایند تدوین پایان‌نامه امتیاز دهند و از سوی دیگر گروه‌های آموزشی به اساتید امتیاز دهند و آن‌ها را در قبال اشکالات بنیادین پژوهشی در پایان‌نامه‌ها مسئول بدانند.

۱۰. **اهتمام بیشتر دانشگاه‌ها و نهادها به نگارش پایان‌نامه:** دانشگاه باید در عمل برای نگارش پایان‌نامه و رساله ارزش قابل توجهی قائل شود. ارزش قائل شدن را می‌توان به دو شکل تحقق بخشید؛ با افزایش حق‌الزحمه راهنمایی، مشاوره و داوری پایان‌نامه/رساله و پرداخت به موقع حق‌الزحمه اساتید و نیز با در نظر گرفتن امکانات رفاهی کامل برای دانشجویان در سنواتی که به تدوین پایان‌نامه/رساله اشتغال دارند و محروم نکردن آن‌ها از خوابگاه و غذا.

۱۱. **اجرایی شدن آیین‌نامه تخلفات پژوهشی:** علی‌رغم اطلاع‌رسانی کافی در خصوص آیین‌نامه تخلفات پژوهشی، هنوز این آیین‌نامه در دانشگاه‌ها اجرایی نشده است. توصیه می‌شود با اجرایی کردن این آیین‌نامه با دانشجویان متخلف و اساتید ناظر بر پژوهش آن‌ها به صورت جدی برخورد شود.

۱۲. **به‌روزرسانی برنامه‌های سرقت‌یاب و مشابهت‌یاب:** برای پیشگیری از سرقت علمی-ادبی به صورت مؤثر و به نحوی که باعث افزایش کیفی پژوهش‌های پایان‌نامه‌ای شوند، لازم است برنامه‌های شناسایی سرقت علمی-ادبی گسترده، بین‌المللی و چندزبانه تهیه شود و در اختیار اساتید و دانشجویان قرار گیرد. با پیشرفت فناوری در این زمینه انتظار شناسایی سرقت علمی به صورت یدی ناکارآمد و غیرواقع‌بینانه است. لازم به ذکر است که سامانه‌های داخلی کشور پاسخگوی این نیاز نیستند.

۱۳. **برخورد جدی وزارت علوم، سازمان سنجش و قوه قضائیه با دلالتان پایان‌نامه‌ها:** تازمانی که افراد متخلف آزادانه و آشکارا به فروش پایان‌نامه و رساله در بازار می‌پردازند و اجاره علمی به شغلی پرسود و پررونق تبدیل شده است، نمی‌توان از حقوق مالکیت معنوی پژوهشگران سخن گفت و از پایان‌نامه‌های سطحی و بی‌حاصل در دانشگاه ابراز نارضایتی کرد. مسئولین کشور، در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، در سازمان سنجش آموزش کشور و در قوه قضائیه می‌توانند با غیرقانونی شمردن این فعالیت‌ها و برخورد جدی (جریمه نقدی، محرومیت اجتماعی، حبس، ...) با آن‌ها، این تخلفات را ریشه کن کنند و بدین وسیله ارزش و اعتبار پایان‌نامه را احیا سازند.

۱۴. ارزیابی دقیق گروه‌های آموزشی نسبت به پایان‌نامه‌ها: توصیه می‌شود گروه‌های آموزشی دانشگاه‌ها به تمایز کمی قائل شدن میان پژوهش‌های باکیفیت و اصالت و پژوهش‌های ضعیف ملزم شوند. استفاده از نظام نمره‌دهی تمایز آفرین می‌تواند برای دانشجویان بسیار انگیزه‌بخش باشد.

۱۵. در نظر گرفتن امکانات رفاهی کامل برای دانشجویان: گاه دانشجویان به علت طولانی شدن کار تدوین پایان‌نامه خود مجبور به تمدید سنوات تحصیلی می‌شوند اما متأسفانه دانشجویان وقتی وارد ترم پنج می‌شوند باید خوابگاه را تخلیه کنند که این امر خود با مشکلات فراوانی همراه است. از این رو به علت فراهم نبودن امکانات رفاهی دانشجوی مجبور می‌شود خیلی سریع و به صورت سطحی و بدون هیچ گونه تعمق پژوهشی، کار تدوین پایان‌نامه خود را به پایان رساند حتی اساتید نیز در این راستا، آن‌طور که باید سخت‌گیری نمی‌کنند. از این بهتر است در برطرف شدن این مشکل، دانشگاه خدمات رفاهی در اختیار دانشجویان قرار دهد تا بتواند کار دقیق و پژوهشی درخور ارائه دهند.